

BODA ZOLTÁN*

Igényérvényesítési fórumrendszerek az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények és az elhúzódo polgári perek okozta alapjogséremlmek tükrében

*Comparison of Enforcement Systems for the Violation of Fundamental Rights
of Detainees Stemming from the Condition of Detention in Penitentiaries and
the Right to a Fair and Public Hearing within a Reasonable Time*

ABSZTRAKT

Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekkel, illetve az észszerű időn túli bírósági eljárások okozta alapjogséremlmekkel kapcsolatos igényérvényesítés egy rendkívül komplikált folyamat lehet, hiszen az elhelyezésből adódó séremlmek kapcsán a Bv. tv. szerinti nemperes eljárásban vagy személyiségi jogsértés miatti polgári perben, az elhúzódo (polgári) bírósági eljárás miatt szintén nemperes eljárásban, a túlmutató személyiségi jogsértés miatt pedig polgári perben kell fellépni. Ráadásul a jogvédelmet áthatja egyfajta dogmatikai bizonytalanság is, hiszen a büntetés-végrehajtási szabályok a polgári anyagi jog és eljárásjog szabályrendszerével találkozhatnak. Ebben az „útvesztőben” mindezen felül a felsőbírósági határozatok sem segítenek egyértelműen eligazodni. Az általam számba vett kérdések megválaszolása komoly dogmatikai vitákat szül, ezáltal kétségessé válik a lehetséges jogorvoslatok hatékonysága is.

Kulcsszavak: kártalanítás, séremlmdj, személyiségi jog, elhelyezési körülmények, észszerű idő

ABSTRACT

The violation of fundamental rights of detainees stemming from the conditions of detention in penitentiaries and the right to a fair and public hearing within a reasonable time raise complex concerns, because in such cases the applicants have to submit a procedure under the Hungarian Prison Act or a lawsuit concerning the violation of certain rights relating to personality under the Hungarian Code of Civil Procedure or the Civil Code. The legal protection is uncertain, because the rules relating to prison conditions meet with rules of civil procedure and civil code rules. Court decisions do not help to find the way out of this incoherency. The questions mentioned in the present article raise serious dogmatic debates, casting doubt on the efficiency of the remedies.

Keywords: compensation, payment for damages, right to privacy, prison conditions, reasonable time

* Dr. Boda Zoltán PhD-hallgató, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola; bírósági titkár, Debreceni Törvényszék. E-mail: BodaZoltan@debrecen.birosag.hu.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) hazánkat két alapjogi vonatkozásban is felhívta arra, hogy dolgozzon ki hatékony jogorvoslati rendszert. Az egyik ilyen a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartott személyek alapjogsértő elhelyezési körülményeivel, az emberi méltósághoz való jogból levezetett embertelen, megalázó büntetés tilalmába ütköző fogvatartás okozta sérelmekkel kapcsolatos. A másik a tisztességes eljáráshoz való jog körébe tartozó, az észszerű időn belüli eljáráshoz való joghoz kapcsolódó jogérvényesítési lehetőségekhez fűződik.

A magyar jogrendbe 2017. január 1-től vezették be az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítás, valamint az ahhoz kapcsolódó panasz jogintézményét, mégpedig a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról szóló 2016. évi CX. törvénnyel. A vonatkozó rendelkezések főként a Bv. tv. 10/A–10/B., 70/A–70/B. és 144/B. §-aiban, valamint a 436. § (10)–(12) bekezdésekben található.¹

2020. december 18-án kihirdették a börtönzsúfoltság miatti kártalanítási eljárással összefüggő visszaélések megszüntetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2020. évi CL. törvényt. A módosítás eredményeként 2021. január 1-jei hatálybalépéssel egy helyre, önálló, külön fejezetbe (III/A. fejezet) kerültek a kártalanítás intézményére és eljárási rendjére vonatkozó szabályok, amelynek célja és tartalma a korábbi szabályozáshoz képest nem változott. A kártalanítás az elítéltnak vagy az egyéb jogcímen fogvatartottnak a fogva tartása során a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya és az ehhez esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény által előidézett sérelem miatt járhat továbbra is.

Az elhúzódó eljárások okozta alapjogsértésekkel szembeni hatékony jogorvoslat megteremtése érdekében a magyar kormány 2018. október 19-én nyújtotta be a T/2923. számú törvényjavaslatot „Az egyes bírósági eljárások elhúzódásával kapcsolatos vagyoni elégtétel érvényesítéséről” címmel. A javaslat a bírósági eljárás észszerű határidőn belüli befejezéséhez fűződő alapvető jogot speciális jogvédelem alá kívánta volna helyezni azzal, hogy szabályozza az alapjogsérelem vagyoni (pénzbeli) elégtétellel történő kompenzálását, illetve az ennek érvényesítését lehetővé tevő eljárást. A javaslat szerint az újfajta jogvédelem önálló, sui generis jogintézményként, alapvető jogának sérelmére tekintettel illetve volna meg a bírósági eljárásban félként vagy terheltként részt vett személyt. Az alapjog megsértésének tényállását úgy határozta meg, hogy egyrészt megállapította azt az időtartamot, ami feltétlenül elégségesnek kell bizonyuljon a bírósági eljárás befejezéséhez, másrészt kimondta, hogy a bírósági eljárásban ennek meghaladása az, amely a vagyoni elégtétel megállapítását indokoltá teszi. A javaslat a polgári peres eljárások befejezéséhez ötéves, a közigazgatási perek, illetve – két kivétellel – a büntetőeljárások

¹ Kúria által készített emlékeztető az Új Ptk. Jogegységi Csoportok 2018. október 5-ei üléséről, 6. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/konz_testulet/emlekezteto_2018_10_05.pdf (2021. november 15.) (a továbbiakban: Kúriai emlékeztető).

befejezéséhez hároméves időtartamot nyilvánított feltétlenül elégségesnek.² Ennek a törvényjavaslatnak az elfogadására azonban nem került sor, tehát továbbra is adós volt a magyar állam az EJEB felé a hatékony jogorvoslati lehetőség kidolgozásával.

2021. május 11-én egy új, a fenti javaslatot szinte teljes egészében alapul vevő, ugyanakkor csak a polgári eljárásokra leszűkítő törvényjavaslatot nyújtottak be „A polgári peres eljárás elhúzódásával kapcsolatos vagyoni elégtétel érvényesítéséről” címmel. Ennek elfogadására már sor került a 2021. évi XCIV. törvényként (a továbbiakban: Pevtv.).

Jelen tanulmányban annak vizsgálatára vállalkozom, hogy az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények és az elhúzódó polgári perek okozta alapjogsérelmek hálójában az igényérvényesítési fórumrendszerek egybevetése révén felvessem azon vitás dogmatikai kérdéseket, amelyek akár kétséggé tehetik az alapjogsérellemmel összefüggő jogorvoslati lehetőségek hatékonyságát is.

1. Az alapvető jogokat sértő elhelyezéssel felmerülő sérelmek viszonya a személyiségi jogsértésekkel

1.1. Az alapvető jogokat sértő elhelyezés miatti sérelmek milyen viszonyban vannak? Beilleszthetők-e személyiségi jogsértések közé?

A 3254/2019. (X. 30.) AB határozat szerint a Bv. tv. kár megtérítésére vonatkozó 143. §-a nem tesz különbséget vagyoni és nem vagyoni kártérítés, sérelemdíj, valamint felróhatóságtól független szankciók között. Vagyis a Bv. tv. nem tesz különbséget a tekintetben, hogy a fogvatartott milyen jellegű – anyagi javaiban esett kár vagy személyiségi jogi jogsértés miatti – kárigényt érvényesít. Az Alkotmánybíróság azt is kiemelte, hogy a kártalanítás szabályai nem függenek össze a bv. intézeti kártérítési eljárással, és előbbi a személyiségi jogsértésektől különböző sérelmek kompenzálására szolgál. Az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy „a jogalkotó új, sui generis jogintézményként vezette be a jogsérelemmel arányban álló, hatékony kompenzációt biztosító kártalanítási eljárást, mely a személyiségi jogsértésektől különböző, külön nevesített, alapvető jogot sértő elhelyezési körülmények kompenzálására hivatott. Az alapvető jogot sértő elhelyezési körülmények kártalanítási szabályai nem hozhatók összefüggésbe a kártérítési eljárás szabályaival, ezekre vonatkozóan a jogalkotó eltérő szabályozást alkalmazott.” Azt is elvi élel szögezte le, hogy „Így a sérelemdíj (vagy felróhatóságtól független szankció) érvényesíthetőségének kizártságára nem lehet megalapozottan hivatkozni, az a Bv. tv.-nek sem a támadott rendelkezéséből, sem a kárigény érvényesítésére vonatkozó 143. §-ából nem olvasható ki”.³

Ezzel szemben a rendes polgári bíróságok gyakorlata azt mutatta, hogy a felperesek alapvető jogait sértő elhelyezési körülmények okozta sérelmeit a sze-

² T/2923. számú törvényjavaslat, Általános indokolás 14–15. oldal.

³ 3254/2019. (X. 30.) AB határozat, Indokolás [30]–[31].

mélyiségi jogsértéshez fűződő jogkövetkezmények keretei között vizsgálták. Bár ez a gyakorlat a fogvatartottak szempontjából kedvezőtlenül alakult, éppen ez vezetett a kártalanítási szabályok bevezetéséhez. Ugyanakkor ez a gyakorlat később megváltozott a kérelmezők számára kedvező módon, de még mindig a személyiségi jogok értelemezését alkalmazva.

Tehát az Alkotmánybíróság értelmezésével szemben áll a polgári bíróságok gyakorlata, a döntések túlnyomó részének érvelése szerint ugyanis már pusztán az előírt hasznos alapterület biztosításának elmaradása objektíve sérti a felperes személyiségi jogait, pontosabban emberi méltóságát, vagyis a zsúfoltság ténye alapot ad a személyiségi jogsértés bíróság általi megállapítására mint objektív szankcióra.⁴ Ez egyezik egyebként az EJEB gyakorlatával is, amely szerint az emberi méltóságot nem tartja tiszteletben a zsúfolt körülmények közötti fogva tartás, és ez kimeríti a tilalmazott embertelen és megalázó bánásmód definícióját is.⁵

1.2. A fogvatartottnak a személyiségi jogsértés miatti sérelemdíj megfizetése iránti igénye közvetlenül a bíróság előtt érvényesíthető, vagy meg kell előznie a büntetés-végrehajtási intézmény előtti eljárásnak? Tehát a Bv. tv. 143. §-át lehet-e a vagyoni kár megtérítése mellett a nem vagyoni sérelmekre is vonatkoztatni, az ott szabályozott kártérítési igény alatt kizárólag vagyoni kárigény érthető-e?

A büntetés-végrehajtási intézetek a fogvatartottakkal szemben a fogva tartás során közhatalmat gyakorolnak, az ennek során elszenvedett sérelmek miatt indított személyiségvédelmi perekben a közhatalom gyakorlásával okozott károkért való felelősség szabályai irányadóak, amelyet akkor lehet megállapítani, ha a kár rendes jogorvoslással, továbbá közigazgatási perben nem volt elhárítható. Ezért jut jelentőséghez a Bv. tv. 143. §-ában írt, a bv. szerv előtt érvényesítendő kártérítési eljárás. Több bíróság is ennek megfelelően törvényi előfeltételként vizsgálta annak a szabálynak a teljesítését, hogy ha az elítélt szabadult, kártérítési igényét a Ptk. alapján, az elévülési időn belül közvetlenül a bv. szerv székhelye szerint illetékes bírósághoz benyújtott keresettel érvényesítheti.

A Fővárosi Ítéltábla is arra a következtetésre jutott, hogy az állítólagosan a fogva tartás során elszenvedett személyiségi jogsértés miatti sérelemdíj és egyéb jogkövetkezmények iránti polgári pert szükségképpen meg kell, hogy előzze a fogvatartott kérelmére indult és a bv. szerv által lefolytatott, határozattal elbírált eljárás. Ezt mint a Pp. 176. § (1) bekezdés c) pontja szerinti perelőfeltételt nem lehet figyelmen kívül hagyni, még akkor sem, ha az előzetes eljárást elmulasztó felperes a keresetindítás időpontjában már szabadlábban volt, hiszen ez kizárólag a saját mulasztásának következménye, amit magának kell viselnie.⁶

⁴ Lásd: Győri Ítéltábla Pf.I.20.124/2017/3/I.

⁵ NAGY Botond: Az elítéltek vagy egyéb jogcímen fogvatartottak alapvető jogait sértő elhelyezési körülmények miatti sérelemdíj iránti igények joggyakorlata. *Debreceni Jogi Műhely*, 2021/1–2, 55.

⁶ Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.225/2020/6.

Ezen álláspont mellett érvelt *Czukorné Farsang Judit* is, aki szerint a fogvatartott csak az egyéb, fogva tartási ügynek nem minősülő jogviszonyok kapcsán fordulhat közvetlenül a bírósághoz (Bv. tv. 10., 20–21. §), hiszen a fogvatartottakkal kapcsolatos kártérítési eljárás szabályai a Ptk. 2:52. § (2) bekezdése alapján a fogvatartottak sérelemdíj iránti igényeire is alkalmazandók.⁷ Mindebből pedig az a következtetés vonható le, hogy a fogva tartással összefüggő körülmények miatti sérelemdíj iránti kereseti kérelmek kapcsán is meg kell követelni az előzetes eljárás lefolytatását.⁸

Ezzel ellentétes álláspont alapján azonban – amely ugyanakkor a 3254/2019. (X. 30.) AB határozattal áll szemben – a Bv. tv. 143. §-a nem vonatkozik az immateriális sérelmekre,⁹ és a fogvatartott személyiségi jogsértésre alapított sérelemdíj megfizetése iránti igénye közvetlenül a polgári bíróság előtt érvényesíthető.¹⁰

1.3. A Bv.tv. szerinti kártalanítás bevezetésére tekintettel terjeszthető-e elő sérelemdíj iránti igény, vagy a jogalkotó csupán a párhuzamos igényérvényesítést kívánta lehetetlenné tenni? (Tehát kizárólag arra az esetre szűkítette-e le az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti nem vagyoni kártérítés/sérelemdíj érvényesítésének lehetőségét, ha a fogvatartott úgy döntött, e sérelmei miatt kártalanítást követel?) Abból, hogy a kártalanítás jogalapját a Bv. tv. meghatározza, az következik-e, hogy igényérvényesítési fórum-kényszerről, (egészében) sui generis jogintézményről van szó, s ekként az adott igény elbírálása kizárólagosan büntetés-végrehajtási bírói hatáskörbe tartozhat?

A BDT 2018.3850. számú döntésben közzétett bírói gyakorlat szerint alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti igények érvényesítése más bíróság, a büntetés-végrehajtási bíró hatáskörébe tartozik, és nem kerülhető meg a bv. bírói eljárás.

A Bv. tv. szerinti kártalanítási eljárás és a személyiségi jogsértés miatt indított polgári peres eljárás konkurálásának kiindulópontja, hogy a bv. bírói kártalanítás, illetőleg a további kártérítés és sérelemdíj iránti igény jogalapja nem azonos.¹¹ A bv. bírói kártalanítás jogalapja a Bv. tv., míg a további kártérítés és sérelemdíj iránti igény jogalapja a Ptk. által meghatározott feltételrendszer. Kérdéses tehát, hogy az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekre alapozott igényről kizárólag a bv. bíró dönthet-e, avagy megválasztható-e, hogy a bv. bíró vagy a polgári bíróság adjon elégtételt. Abból azonban, hogy a kártalanítás jogalapját is a Bv. tv. határozza meg, az látszik következni, hogy igényérvényesítési fórum-kényszerről, vagyis (egé-

⁷ Lásd még: ÍH2017. 54.

⁸ CZUKORNÉ FARSANG Judit: Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt érvényesíthető igények. *Bírósági Döntések Tára*, 2018/6.

⁹ Lásd pl.: BDT2017. 3620.

¹⁰ Lásd pl.: Kúria Pfv.IV.21.654/2015/11.

¹¹ „Az alapvető jogot sértő elhelyezési körülmények kártalanítási szabályai nem hozhatók összefüggésbe a kártérítési eljárás szabályaival, ezekre vonatkozóan a jogalkotó eltérő szabályozást alkalmazott.” 3254/2019. (X. 30.) AB határozat, Indokolás [30].

szében) sui generis jogintézményről van szó,¹² s ekként az adott igény elbírálása kizárólagos bv. bírói hatáskörbe tartozik. Másként fogalmazva, nem kerülhető meg a bv. bírói eljárás, így nincs törvényes lehetőség az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt közvetlenül a polgári bírósághoz fordulni.¹³

Például a Debreceni Ítéltábla azonban a fenti eseti döntésben közzétett jogi állásponttól eltérően úgy foglalt állást, hogy a jogalkotó a Bv. tv.-ben szabályozott kártalanítás bevezetésével nem kívánta elvonni vagy korlátozni a fogvatartottak azon jogát, hogy az alapvető jogaikat sértő elhelyezési körülményeikre hivatkozással polgári pert indíthassanak (lásd alább részletesen).¹⁴

Itt röviden ki kell térnem arra, hogy a börtönsúfoltsági kártalanításokkal kapcsolatos visszaélések megszüntetése érdekében szükséges haladéktalan intézkedésekről szóló 2020. évi IV. törvény 2. §-ában az Országgyűlés felhívta a Kormányt, hogy a börtönsúfoltság megszüntetése érdekében 2020. szeptember 30-áig biztosítsa, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek átlagos kihasználtsága ne haladja meg a teljes (százszázalékos) kihasználtságot. A 2. §-hoz fűzött részletes indokolás szerint: *„A Kormány célja nem a tūneti kezelés, hanem a teljes problémakör megoldása, azaz a büntetés-végrehajtási intézmények túlsúfoltságának – a kártalanítás alapvető jogalapjának – megszüntetése.”*

Ennek megfelelően, ha valóban előáll az a helyzet, hogy teljesen megszűnnek a bv. intézetek túlsúfoltsági körülményei, akkor a következőkkel kell szembesülni. A bv. bírói értelmezés szerint, ha nem állapítható meg a túlsúfoltság, akkor nem vizsgálják az egyéb elhelyezési körülményeket. Ha azonban a fogvatartottak mégis úgy érzik, hogy sérelmes helyzetüket „reparálni” kell, akkor először kártalanítási kérelmet kell előterjeszteniük – még ha tisztában vannak is azzal, hogy nem túlsúfolt körülmények között voltak elhelyezve –, mert ezt a „jogorvoslati” lehetőséget ki kell meríteniük.¹⁵ Ez egyértelműen felesleges adminisztratív terhet ró a bv. intézetekre és a bv. ügyekben eljáró bíróságokra. Ha azonban azt az értelmezést vesszük alapul, hogy pénzbeli követelést polgári bíróság előtt nem, csak a bv. ügyekben eljáró bíróságok előtt lehet támasztani, attól bizonyosan elesnek a kérelmezők, ha nem áll fenn a túlsúfoltság. Álláspontom szerint tehát mindez ahhoz az aggályos helyzethez vezet, hogy a kérelmezők az egyéb elhelyezési körülményeik miatti sérelmek okozta személyiségi jogi igényeik (pénzbeli kompenzálásra irányuló) érvényesítésétől teljesen el lesznek zárva, a bírósághoz fordulás joga ezáltal kizárttá válik. Ily módon tehát a fogvatartottak sem a Bv. tv. szerinti kártalanítási eljárásban, sem pedig a Pp.-n, illetve a Ptk.-n alapuló személyiségi jogok megsértése iránt indított perben nem számíthatnak érdemi jogorvoslatra.

Ha teret engednénk annak a „megengedő” értelmezésnek, hogy ha a fogvatartott kimeríti a kártalanítási eljárás általi jogorvoslati lehetőséget, és azt követően személyiségi jogsértésre hivatkozva – akár felrőhatóságtól független, objektív szankciók

¹² Kúria Bt.I.1199/2019/5.

¹³ BDT2018. 3850. FELEKY István: A kártalanítás és a feltételes szabadságra bocsátás feltételei a büntetés-végrehajtási bírói gyakorlatban. *Forum Sententiarum Curiae*, 2020/1, 6.

¹⁴ Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.569/2019/5.

¹⁵ Lásd: BDT2018. 3850.

megállapítása mellett – sérelemdíj iránt terjeszt elő keresetet, akkor pedig azzal kellene szembesülni, hogy valójában a jogsértés közhatalom gyakorlása során merül fel. Ha ugyanis a személyiségi jogsértés közhatalom gyakorlása során, a közhatalmat gyakorló szerv részéről történik (és a bv. intézetek ilyenek minősülnek), azt kell vizsgálni, hogy van-e olyan jogszabály, amely a jogsértőt az adott magatartás tanúsítására feljogosítja, azaz a közhatalmat gyakorló szerv a rá irányadó jogszabályok betartásával, azok keretei között járt-e el, hiszen ez a személyiségi jogsértést eleve kizárja.¹⁶ Ha a vélelmet az alperes megdönti – azzal, hogy bizonyítja, a jogszabály felhatalmazásának megfelelően járt el –, a személyiségi jogsértés jogkövetkezmenyei (Ptk. 2:51–52. §) egyáltalán nem alkalmazhatók, azonban ezen bizonyítás sikerelensége esetén, vagyis ha megállapítható a részéről olyan, rá irányadó szabály megsértése, amely egyben a felperes személyiségi jogának sérelmét okozta, az objektív jogkövetkezmenyek mellett felmerülhet a sérelemdíj [Ptk. 2:52. § (1) bek.] alkalmazása.

Mivel a sérelemdíj nem tekinthető objektív jogkövetkezmenynek, második lépcsőben is sor kerülhet olyan sikeres kimentéses bizonyításra, amelynek alapján a sérelemdíj iránti igény elutasításra kerül, ez pedig a Ptk. 2:52. § (2) bekezdéséből következik. E törvényhely szerint az a kitétel, hogy „a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni”, azt jelenti, hogy a sérelemdíj fizetés alóli mentesülés feltételeit a jogsértő személyére irányadó felelősségi rendszer alapján kell meghatározni. Mivel a büntetés-végrehajtási intézetek a fogvatartottakkal szemben a fogvatartás során közhatalmat gyakorolnak, az ennek során elszenvedett sérelmek miatt indított személyiségvédelmi perekben a deliktuális,¹⁷ továbbá a közhatalom gyakorlásával okozott károkért való felelősség szabályai¹⁸ irányadóak.¹⁹

A Ptk. 6:548. § (1) bekezdése szerint pedig közigazgatási jogkörben okozott kárért a felelősséget akkor lehet megállapítani, ha a kárt közhatalom gyakorlásával vagy annak elmulasztásával okozták, és a kár rendes jogorvoslással, továbbá közigazgatási perben nem volt elhárítható. Ezen ponton jut jelentőséghez a 3254/2019. (X. 30.) AB határozatban vizsgált, a Bv. tv. 143. §-ában szabályozott, a bv. szerv előtt érvényesítendő kártérítési eljárás. A fogvatartottak vagy volt fogvatartottak sérelemdíj megfizetése iránt indított pereiben ugyanis több bíróság alkalmazta és vizsgálta mint törvényi előfeltételt az (5) bekezdés szerinti szabályt, melynek értelmében, ha az elítélt szabadult, kártérítési igényét a Ptk. alapján, az elévülési időn belül közvetlenül a szerv székhelye szerint illetékes bírósághoz benyújtott keresettel érvényesítheti.

Ezzel a gyakorlattal ellentétes álláspont is létezik azonban. Bár az új Ptk. a kár fogalmát kizárólag a vagyoni károkra vonatkoztatva használja, és a nem vagyoni jellegű hátrányokra, azok kompenzálására új jogintézményként a sérelemdíjat vezette be, a jogalkotó a bv. szerv előtti eljárásban érvényesítendő kárigény kapcsán nem módosította a Bv. tv.-t. Ennek következtében a 2015. január 1-jétől hatályos Bv. tv. 143. §-át nem lehet az immateriális sérelmekre vonatkoztatni, a sérelemdíj iránti

¹⁶ Vö. Ptk. 2:42. § (1) bek.

¹⁷ Szerepet kap tehát a kimentés körében a felróhatóság hiánya is, amit vizsgálni kell.

¹⁸ Ptk. 6:519. §, 6:548. § (1) bek.

¹⁹ Kúriai emlékeztető, 12.

perekben tehát ezek megvalósulása nem követelhető meg, a hivatkozott jogszabályok kizárólag a fogvatartott által érvényesített vagyoni kárigények esetén kerülhetnek alkalmazásra. Ezt az álláspontot erősíti az is, hogy a Bv. tv. egyéb módosításai kifejezetten használják a sérelemdíj fogalmát ott, ahol azt a jogalkotó szándékolta el kívánta helyezni, ahol alkalmazását indokoltnak tartotta.²⁰ Összegezve: a fogvatartott személyiségi jogsértésre alapított sérelemdíj megfizetése iránti igénye közvetlenül a polgári bíróság előtt érvényesíthető a fentebb már részletezett esetkörökön kívül, vagyis, ha az nem tartozik a büntetőbíróság hatáskörébe.

Az ezzel ellentétes joggyakorlat a fogvatartottak, illetőleg volt fogvatartottak jogérvényesítését szükségtelenül és a jogszabályi rendelkezésekkel ellentétesen korlátozná. Ezt jelzi a Kúria Pfv.IV.21.654/2015/11. számú döntése is. Az ügyben az első- és a másodfokú bíróság is elutasította a felperes nem vagyoni kártérítés iránti keresetét, amelyet az elhelyezésére szolgáló büntetés-végrehajtási intézet 178%-os túlzásúfoltságára és a számára biztosított elégtelen mozgástérre hivatkozással igényelt. Tették ezt azzal az indokolással, hogy a büntetés-végrehajtási intézet a börtönviszonyok objektív körülményeiért nem tehető felelőssé, nincs mérlegelési joga az elítéltek befogadását illetően. A felülvizsgálati eljárásban azonban a Kúria kimondta, hogy ha a bv. intézet irányadó kötelezettségét nem teljesíti, akkor felróható magatartást tanúsít és ezért – mivel önálló jogalanyisággal rendelkezik – a sérelmek miatt kártérítési felelősséggel tartozik.

Fontos megemlíteni azt is, hogy 2021. január 1-jén bevezették az egyszerűsített kártalanítási eljárást, amelynek intézményes kereteit és lefolytatását²¹ a bv. szervezethez delegálta a jogalkotó azzal a céllal, hogy az új eljárási forma révén az érintett gyorsabban juthasson hozzá a kártalanításhoz. Ugyanakkor – elkerülendő, hogy a bv. intézetre mérlegelést igénylő többletfeladat háruljon – ilyen esetben a kártalanítási összeg minimuma (1200 Ft/nap) járna, ellentétben az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények teljes vizsgálatát elvégző bírói elbírálással. A kártalanítási kérelemtől való „döntési fórum” megosztásra került a bv. intézet és a bv. bíró között, amely megkülönböztetésnek az az alapja, hogy a kártalanítási kérelemtől a bv. intézet által összeállított anyag alapján hozható-e érdemi döntés vagy sem. Amennyiben a sértetti igények felderítését is el kell végezni, akkor mindenképpen bv. bírói eljárást kell lefolytatni (bv. intézet nem végzi el a sértett megkeresését az esetlegesen fennálló polgári jogi igény érvényesítésével kapcsolatban).

A bv. szervezet általi egyszerűsített elbírálásnak nem akadálya, ha az élettéren kívül a kérelmező más körülményt is kifogásol.²² Azonban a bv. szervezet által lefolytatott kártalanítási eljárás esetében az is lényeges szempont, hogy az érintett minél gyorsabb és egyszerűbb eljárásban jusson hozzá a kártalanítás összegéhez,

²⁰ Ezzel egyező álláspontra helyezkedett a BDT2017. 3620. szám alatt megjelentetett, a Debreceni Ítéletábra Pkf.II.20302/2015/2. szám alatti döntése.

²¹ Taxatívén kerülnek meghatározásra (Bv. tv. 75/G. §), azokkal a feltételekkel, amelyek fennállása esetén a kártalanítási kérelem egyszerűsített elbírálásának van helye.

²² A Bv. tv. 75/G. § – amely meghatározza az egyszerűsített elbírálás eseteit – (2) bekezdése szerint az (1) bekezdésben meghatározott feltételek fennállása esetén a bv. intézet nem vizsgálja, hogy az elítéltnak a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiányához kapcsolódó más alapvető jogot sértő elhelyezési körülmény fennállására vonatkozó kifogása megalapozott-e.

ezért a kérelem elbírálásakor az élettéren kívül más körülményt nem kell vizsgálni.²³ Az egyszerűsített eljárásban, a bv. szervezet által hozott határozattal szemben nincs helye jogorvoslatnak, azonban az elítélt vagy a védő a határozat kézbesítését követő nyolc napon belül előterjesztett ilyen irányú kérelmére a bv. intézet az elbíráláshoz szükséges iratokkal együtt köteles a kérelmet a bv. bíróhoz továbbítani, egyúttal külön intézkedés nélkül hatályát veszti az ügyben a bv. intézetnek az egyszerűsített elbírálásról szóló határozata.²⁴

Az egyszerűsített eljárás során tehát a bv. intézet vélhetően nem fogja vizsgálni az élettér hiányához kapcsolódó más alapvető jogot sértő elhelyezési körülményeket (pl. nem megfelelő világítás, fűtés, szellőzési lehetőség, esetleg rovarfertőzöttség stb.), holott a korábbi gyakorlat azt mutatta, hogy elenyésző az olyan kérelmek száma, amelyek kizárólag a nem megfelelő mértékű élettér hiányát nevesítik.

Ennek kapcsán lehet kérdéses az, hogy ha a túlzásfoltosság nem megállapítható, akkor a kérelmezők miként léphetnek fel az egyéb elhelyezési körülményeik által elszenvedett alapjogsérelemekkel szemben. Ugyanis ha nem áll fenn a túlzásfoltosság, akkor a további körülményeket sem a bv. intézet, sem a bv. bírák nem fogják vizsgálni abból az értelmezésből kifolyólag, hogy azok csak az élettér hiányához kapcsolódóan eshetnek kifogás alá.

Álláspontom szerint, amennyiben a bv. intézetek telítettsége 100% alá süllyed, a fogva tartott kérelmezőknek az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményeik miatt ugyan ki kell meríteniük a Bv. tv. szerinti jogorvoslati formát – amely így felesleges terhet ró a bv. intézetekre és a bv. bírókra –, mivel azonban jogérvényesítési lehetőségeiket nem lehet korlátozni, vélhetően ismét nagyobb számban fognak polgári bírósághoz fordulni, így ott ügyérkezés-növekményre lehet számítani.

1.4. Amennyiben a kérelmező az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt megítélt kártalanítást elégtelennek ítéli, többletigényét sérelemdíjként lehet-e érvényesíteni?

A bv. bírói gyakorlatban kivétel nélkül arra a megállapításra jutottak, hogy a kérelmezők a bv. bíróság által már a kártalanítási eljárásban elbírált alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt igényt érvényesíthetnek a polgári bíróság előtt, ha a részükre megítélt kártalanítási összeg nem megfelelő, nem elegendő. Ezt támasztja alá a BH2020. 130. szám alatt közzétett döntés mellett a Kúria Büntető Kollégium joggyakorlat-elemző csoportjának 2020.EL.II.JGY.B.1/23. számú összefoglaló véleménye is, amely szerint polgári jogi szempontból mind az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményeken kívüli sérelmek miatt, mind pedig amiatt van helye polgári bíróság előtti kártérítési igény érvényesítésének, ha biztosított volt a megfelelő élettér, de ezt meghaladó sérelmeket állít a fogvatartott. A joggyakorlat-elemző csoport is megjegyezte azonban, hogy a bv. bírói kártalanítás feltételeit kizárólag a Bv. tv. szabja meg, ebből következően az ezeken túlmutató igényt (pl. egy napi

²³ Bv. tv. 75/G. § (1)–(2) bek.

²⁴ Bv. tv. 75/G. § (6)–(7) bek.

feletti összeg, kártalanítási összeg utáni kamat, sérelemdíj) támasztó kérelem vonatkozó részében alaptalan, s e részében el kell utasítani, ugyanis az már tisztán polgári jogi értelemben vett kártérítés vagy sérelemdíj, tehát nem kártalanítás. A Bv. tv.-ben alkalmazott „további” kitétel pedig fogalmilag azt is jelenti, hogy a meghaladó igény kizárólag az előzetesen lefolytatandó bv. bírói eljárást követően érvényesíthető.²⁵

A polgári ügyszakosok szerint azonban, ha azt állapítanánk meg, hogy a fél a megítélt kártalanítási összegben felül az elhelyezési körülményeket sérelmezve érvényesíthet polgári bíróság előtt kártérítési, illetőleg sérelemdíj iránti követelést, akkor ezzel azt erősítenénk, hogy a jogalkotó nem érte el a célját a kártalanítási eljárás bevezetésével, és még az EJEB-hez fordulás joga is felvethető. Tehát nem megengedhető a polgári perindítás, még akkor sem, ha a Bv. tv.-ben szereplő elhelyezési körülményeket jelöl meg a felperes, de ezzel másik személyiségi jogának megsértését állítja. A polgári perindítás kizárólag akkor engedhető meg, ha csak a felróhatóságtól független, objektív szankciókról való döntést szorgalmazza.²⁶

1.5. Ha a kérelmező szerint alaptalanul utasította el a bv. bíró a kártalanítási igényét, akkor jogosult-e polgári pert indítani jogainak védelme érdekében?

A Kúria egyik ítéletében tett megengedő válasz szerint akár ennek is lehet helye: *„Olyan többlétevényállás esetén, amikor a közhatalom gyakorlásával okozott kár megtérítése iránti igény alapja a jogsértő magatartás miatt a jogszabályi rendelkezésen alapuló igényérvényesítés lehetőségétől való megfosztás, és emiatt az igény érvényesítése elmaradt, lehetőség van a kártérítési perben az előzményi perben előterjeszhető igény – adott perben irányadó szempontok figyelembe vételével való – elbírálására.”²⁷*

Hasonló véleményre jutott a Debreceni Ítéltábla is, azonban egy másik, a Be. szerinti kártalanítással összefüggésben. Az ítéltábla szerint ugyanis, ha a bíróság megsérti a Be. 583. §-ának (5) bekezdése alapján fennálló tájékoztatási kötelezettségét, és a Be. 583. §-ának (1) bekezdésével ellentétes, téves tájékoztatást ad a kártalanítás határidejéről, az megalapozza a kártérítési felelősségét függetlenül attól,

²⁵ Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2020.EL.II.JGY.B.1/23. számú, „A kártalanítás és a feltételes szabadságra bocsátás feltételei a büntetésvégrehajtási bírói gyakorlatban” c. összefoglaló véleménye, 30. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/joggyakorlat-elemzes-osszefoglalo_velemen_bk_atal_elfogadott.pdf (2021. november 15.). Ezzel ellentétben lásd pl. a Fővárosi Törvényszék 40.P.21.509/2019/14. számú ítéletét, amely irrelevánsnak tartotta az alperesnek azt az érvelését, hogy a felperes a kártalanítás határidejének elmulasztása miatt kíván követeléséhez személyiségi jogi perben hozzájutni, hiszen a felperesnek elvonhatatlan joga igényének személyiségi jogi perben való érvényesítése, amely perben a bíróság csak azt vizsgálhatja, hogy a jogsérelem és az erre alapított igény megalapozott-e, vagy sem. A bíróság szerint a kártalanítás határidejének elmulasztása nem vezethet arra, hogy a felperes a Ptk.-ban szabályozott személyiségi jogának megsértésére alapított igényével ne élhetne, hiszen a határidő elmulasztásához ilyen jellegű jogvesztést a törvény nem fűz. Következtetése szerint a személyiségi jogában megsértett felperest a Ptk. 2:52. § (1) bekezdése alapján illeti meg sérelemdíj.

²⁶ Kúriai emlékeztető, 11.

²⁷ Kúria Pfv.IV.22.074/2017/4.

hogy a tájékoztatott személy egyébként tisztában volt-e a jogszabály tartalmával, vagy nem. Erre tekintettel követelhető azon kár megtérítése, amely miatt az államtól kártalanítás járna ellenkező esetben: *„Nem foghatott helyt az alperes azon érvelése sem, amely szerint az elsőfokú bíróság nem vizsgálhatta volna, hogy a felperest milyen összegű kártalanítás illette volna meg az igényének határidőben történt érvényesítése esetén.”*²⁸

1.6. A Be. szerinti kártalanítás önmagában kizárja-e a Bv. tv. szerinti kártalanítás érvényesítésének lehetőségét?

A BDT2020. 4130. szám alatt közzétett ügy felperese elévült börtönbüntetésből 2014. június 19. és 2014. október 2. között 105 napi szabadságvesztést töltött le a büntetés-végrehajtási intézetben. Ennek okán a felperes módosított keresetében kérte, hogy a bíróság egyetemlegesen kötelezze az alpereseket 305 480 Ft vagyoni kára és 3 000 000 Ft sérelemdíj megfizetésére. A Magyar Állam I. rendű alperessel szemben követelése jogalapjaként az 1998-as Be. kártalanításra irányadó rendelkezéseit, a jogerős ítéletet hozó törvényszék II. rendű alperessel szemben az 1959-es Ptk. bírósági jogkörben okozott kár megtérítésére vonatkozó szabályait jelölte meg. Mindkét alperessel szembeni követelése ténybeli alapjaként arra hivatkozott, hogy a törvényszék ítélete nyomán elévült büntetést hajtottak végre vele szemben, emiatt 105 napig jogtalanul tartották fogva.

Az elsőfokú bíróság ítéletében kötelezte a II. rendű alperest, hogy fizessen meg a felperesnek 751 119 Ft-ot és járulékait. Ezt meghaladóan a keresetet elutasította. Az I. rendű alperessel szemben a keresetet alaptalannak találta. A határozata indokolásában kifejtette, hogy az 1998-as Be. 581. § (1) bekezdése határozza meg, hogy a terheltet milyen esetekben illeti meg kártalanítás, ám a perbeli eset az itt szabályozott okok hiányában nem alapozta meg a felperes követelését. A II. rendű alperessel szemben előterjesztett kártérítési követelés kapcsán kifejtette, hogy annak jogszabályi alapja az 1959-es Ptk. 339. § (1) bekezdése, illetve a 349. § (1) és (3) bekezdése. A nem vagyoni kár tekintetében rámutatott, hogy a felperes 105 napos fogva tartása alatt sérült az 1959-es Ptk. 76. §-ában írt személyes szabadsághoz fűződő személyiségi joga, amely a nem vagyoni kár követelését megalapozza. Megjegyezte, hogy a Bv. tv. 10/A. § (4) bekezdése szerint a fogvatartottnak a megfelelő elhelyezéssel kapcsolatos alapjogait sértő körülmények miatt legfeljebb napi 1600 Ft összegű kártalanítás jár. Rámutatott arra, hogy ez ugyan a perbelitől eltérő jogintézmény, ám az összecszerúség körében a köztudomású börtönhátrányok értékelése kapcsán kiindulópontként figyelembe vehető.

Ezzel az állásponttal azonban a Debreceni Ítéltábla nem értett egyet, és arra az álláspontra helyezkedett, hogy csak a jogszerűen elítélt és szabadságvesztés-büntetését töltő személyt illeti meg kártalanítás abban az esetben, ha fogva tartása során az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények által előidézett sérelem éri, ebből kifolyólag pedig a jogszerűtlenül kiszabott büntetés letöltése miatt nem érvényesíthető nem vagyoni kárigény.

²⁸ Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.253/2020/17.

Fentiekből tehát azt a következtetést vonhatjuk le, hogy – mivel a Be. szerinti kártalanítás alapja a szabadságelvonás alaptalansága (jogszerűtlensége) – ha a sérelmet szenvedett a Be. szerinti kártalanítási jogcímen érvényesít igényt, akkor ez már önmagában kizárja azt, hogy az ilyen szabadságelvonás alapvető jogait sértő körülmények közötti végrehajtása miatt a Bv. tv. alapján lépjen fel kártalanítási igényrel, hiszen utóbbi – ahogy az a fenti határozatban is szerepel – csakis jogszerűen fogvatartottak esetében értelmezhető és vehető igénybe.

Ugyanakkor a fenti kizártság nyilván nem érvényesül abban az esetben, amikor letartóztatás végrehajtása kapcsán elszenvedett sérelmek okán lép fel valaki alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási igényrel. Hiszen ilyenkor még jogerős ítélet folytán nem mindig állapítható meg a kényszerintézkedés jogszerűtlensége. Előfordulhat azonban, hogy későbbi ítélet alapján kiderül, hogy a terhelt szabadságát alaptalanul korlátozták a kényszerintézkedés végrehajtásával, és ezzel az is nyilvánvalóvá válik, hogy mint jogszerűtlenül fogva tartott személy, nem lett volna jogosult Bv. tv. szerinti kártalanításra.

Hasonló kérdésként merül fel az is, hogy hogyan kell értékelni azt, amikor jogerős ítélet alapján végrehajtották már a szabadságvesztést vagy az elzárást az elítélten, de a bíróság rendkívüli jogorvoslat folytán a terheltet jogerősen felmentette, és a végrehajtástól a felmentő ítélet megszületéséig az elítélt előterjesztett a Bv. tv. szerinti kártalanítási igényt, és azt megítélték részére.

Ezekben az esetekben – vagyis akkor, amikor utóbb derül ki, hogy a szabadság korlátozására alaptalanul került sor, így a fogva tartás nem volt jogszerű – vajon az állam (jogalap nélküli gazdagodásra hivatkozással) visszatérítési igénnyel léphet-e fel a volt fogvatartottal szemben annak okán, hogy utóbb beigazolódott, hogy nem illette volna meg a volt fogvatartottat a Bv. tv. szerinti kártalanítás, mivel jogszerűtlen okból került sor a fogva tartására? Vagy a fenti határozatból csak az következik, hogy a felmentő ítélet megszületése után nem léphet fel valaki a Bv. tv. alapján, hiszen akkor már valóban megállapítást nyert, hogy jogszerűtlenül kiszabott joghátrány végrehajtására került sor?

Mindez azt a további kérdést is felveti, hogy a jogszerűtlennek minősülő fogva tartás alatt elszenvedett alapvető jogokat sértő elhelyezés miatti sérelme(ke)t milyen eljárás keretében lehet kompenzálni? Vajon ilyenkor a bírói gyakorlat hogyan értelmezi az igényérvényesítési fórumkényszert, illetve ilyenkor megengedi-e közvetlenül a polgári bíróság előtti fellépést?

Ebben a megvilágításban már különösen aggályos lenne akként értelmezni a Bv. tv. kártalanítási szabályait, hogy azok igényérvényesítési fórumkényszert jelentenek, hiszen fenti határozat alapján a jogszerűtlen fogva tartás során biztosított alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények által előidézett sérelem miatt nem is lehet a Bv. tv. szerinti kártalanítást igényelni. De a BDT2018. 3850. számú döntésből levezetve ezt a jogorvoslati lehetőséget a polgári peres eljárás előtt mégis ki kellene meríteni. Ez így azonban már valóban teljesen feleslegesnek tűnik, és számomra az az álláspont válik védhetővé, hogy lehet közvetlenül polgári bírósághoz is fordulni a Bv. tv.-ben nevesített alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményeket sérelmezve.

2. Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanításon és a Pevtv. szerinti vagyoni elégtételen túli további sérelmek érvényesítésével összefüggő szabályok

Az alcímben megjelölt szabályok a következők. Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítás kapcsán a Bv. tv. 75/B. § (4) bekezdése szerint az (1) bekezdésben²⁹ meghatározott jogcímen további kártérítésnek vagy sérelemdíjnak helye nincs, de az elítélt jogosult az ezt meghaladó igényét polgári bíróság előtt érvényesíteni. A vagyoni elégtétellel összefüggésben a Pevtv. azon „szabálya” releváns, amely szerint a vagyoni elégtétel igénylése nem érinti a félnek azt a jogát, hogy a Ptk.-nak a bírósági jogkörben okozott károkért való felelősségre vonatkozó szabálya [Ptk. 6:549. § (1) bek.], illetve a Ptk. 2:52. §-a szerinti sérelemdíj érvényesítésére vonatkozó szabálya szerint pert indítson a bírósági eljárás elhúzódásával összefüggésben őt ért kár, illetve nemvagyoni sérelem orvoslása érdekében. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy ilyen rendelkezést a jogszabály nem tartalmaz, hanem ezt a törvény Indokolása rögzíti.

A sérelemdíj egy klasszikus, polgári bíróság előtt zajló peres eljárás keretében érvényesíthető, a kártalanítás pedig egy, a bv. bíró hatáskörébe delegált nemperes eljárás során igényelhető jogi instrumentum.³⁰ Alapvető különbség még a két jogintézmény között, hogy míg az elhelyezési körülményekből eredő személyiségi jog-sértés esetén érvényesíthető sérelemdíj a fentiekben ismertetettekkel összhangban az alkalmazandó felelősségi rezsimhez képest felróhatósági alapú kompenzációs eszköz, addig a kártalanítás sérelmes elhelyezési körülmények esetén felhívható, felróhatóságtól független jogi instrumentum.³¹

A két jogintézmény konkurálása az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekkel összefüggésben akkor jelentkezett problémaként, amikor egy kérelmező polgári pert indított, és felperesi keresete – már a Bv. tv. kártalanítási szabályainak hatálybalépése után – arra irányult, hogy a bíróság kötelezze az alpereseket egyetemlegesen sérelemdíj megfizetésére egyfelől arra hivatkozással, hogy az alapvető jogait sértő elhelyezési körülmények miatt 1095 napra 1200 Ft/nap, azaz 1 314 000 Ft, másfelől az egészséghez fűződő jogát sértő munkáltatás miatt 3 600 000 Ft sérelemdíj illeti meg őt. Az alapvető jogokat sértő elhelyezés kapcsán keresetében megjelölte, hogy jogerős szabadságvesztés végrehajtása céljából 2014. szeptember 25-től 2017. július 6-ig az I. rendű alperesnél, 2017. július 6-tól 2017. szeptember 25-ig pedig a P-i Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben tartózkodott. A részére biztosított mozgástér az I. rendű alperesnél töltött 900 napból 864 napon keresztül nem érte el a jogszabályban meghatározott minimumot, sőt, túlnyomórészt még a 2 négyzetmétert sem, az általa használt zárkákban ugyanakkor fallal leválasztott WC,

²⁹ Bv. tv. 75/B. § (1) bekezdése szerint kártalanítás jár az elítéltek a fogva tartása során a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya és az ehhez esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény, különösen az illemhely elkülönítésének hiánya, a nem megfelelő szellőztetés, világítás, fűtés vagy rovarirtás (a továbbiakban együtt: alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények) által előidézett sérelem miatt.

³⁰ Fővárosi Ítéletábrla 17.Pf.20.581/2018/8-II.

³¹ NAGY: i. m., 60.

nyitható ablak és fűtés is volt. Az I. rendű alperes 2017 januárjában tájékoztatta őt arról, hogy az alapvető jogait sértő elhelyezési körülmények miatt kártalanítást kérhet, erre irányuló kérelmet azonban nem terjesztett elő. Az egészséghez fűződő személyiségi joga érvényesítésére irányuló keresetének alapja pedig az volt, hogy már a fogva tartását megelőzően térdizületi panaszokkal küzdött, ezért 2014. április 16-án várólistára került bal térdprotézis beültetése céljából, a műtétet azonban a módosított előjegyzés szerinti időpontban, 2016-ban a szabadságvesztés végrehajtása miatt nem lehetett elvégezni. Az I. rendű alperes Befogadási és Fogvatartási Bizottságának (BFB) döntése folytán a felperes 2015. január 15-től 2016. július 25-ig az „I” Cipőgyár Kft.-nél betanított varrónőként dolgozott. Ennek keretében lábpedál segítségével ringlizó és kapcsológépet kellett működtetnie, amely felgyorsította a térdizületeinek kopását, meszesedését, így az állapota tovább romlott. A fokozódó térdpanaszai miatt több alkalommal betegszobára került, majd 2016. június 27-én időlegesen, 2016. július 15-én pedig véglegesen felmentették a munkavégzés alól.

A Debreceni Ítéltábla fentebb már hivatkozott határozatában³² a BDT2018. 3850. szám alatt közzétett eseti döntésben lefektetett jogi állásponttól eltérően úgy foglalt állást, hogy a jogalkotó a Bv. tv. 10/A. §-ában szabályozott kártalanítás bevezetésével nem kívánta elvonni vagy korlátozni a fogvatartottak azon jogát, hogy az alapvető jogait sértő elhelyezési körülményeikre hivatkozással polgári pert indíthassanak, amelyet az Alkotmánybíróság 3295/2018. (X. 1.) AB határozata is alátámaszt. Ezért az ítéltábla szerint a fogvatartottak szabadon dönthetnek arról, hogy e sérelmeikre tekintettel büntetés-végrehajtási bíró előtt, nemperes eljárásban kártalanítást kérnek, vagy polgári bíró előtt, peres eljárásban sérelemdíjat követelnek. Erre figyelemmel nincs jogi akadály annak, hogy a felperes az elhelyezési körülményei miatt ne kártalanítási kérelmet, hanem sérelemdíj iránti keresetet terjesszen elő.³³

Fenti határozat jól példázza, hogy a kérelmezőnek lehetősége lett volna két külön eljárást is indítani ugyanazon tényalapról származó sérelmei érvényesítése iránt, vagyis egyazon fogva tartásból fakadóan egyfelől az elhelyezési körülmények alapvető jogait sérelmező volta miatt a Bv. tv. szerint kártalanítást igényelni bv. bíró előtti nemperes eljárásban, másfelől az ugyanazon fogva tartás alatt súlyosbodó térdizületi panaszai miatt felmerült egészséghez fűződő joga sérelmével összefüggő személyiségi jogsértése miatt polgári peres eljárást indítani. Az ítéltábla előtti eljárásban az alperesek ellenkérelme elsődlegesen éppen arra irányult, hogy a bíróság az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt előterjesztett kereset tekintetében szüntesse meg a pert, hiszen a Bv. tv. 2017. január 1-jén hatályba lépett 10/A. §-ának (2) bekezdése alapján e sérelmekért nem lehet sérelemdíjat követelni, hanem csupán a Bv. tv. szerinti kártalanítást. A Debreceni Ítéltábla ugyanakkor arra az álláspontra helyezkedett, hogy a kártalanítás és a sérelemdíj vagylagosan biztosított a fogvatartott részére. Ebből következően pedig megengedett a választás

³² Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.569/2019/5.

³³ Ezzel ellentétben felhozható például a Fővárosi Ítéltábla álláspontja, amely szerint a szűken értelmezett elhelyezési körülmények mint objektív tényezők kapcsán kártalanítást lehet igényelni (a Bv. tv. alapján), és csak az ezen túlmutató jelenségeket illetően van lehetőség sérelemdíjat követelni. Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.107/2019/4-II.

a fogvatartott számára, hogy milyen igényérvényesítési fórumrendszer előtt kíván igénytel fellépni.

Ez a döntés kétségkívül illeszkedik ahhoz a gyakorlathoz, amely szerint például már az előírt hasznos alapterület biztosításának elmaradása is objektíve sérti a felperes személyiségi jogait, pontosabban emberi méltóságát, vagyis a fogva tartással összefüggő elhelyezési körülmények okozta sérelmek ténye alapot ad a személyiségi jogsértés bíróság általi megállapítására.

Ennek az esetnek egy külön érdekessége tehát, hogy a felperes az elhelyezési körülmények sérelmére hivatkozással az emberi méltóság sérelmét megalapozó személyiségi jogsértésen alapuló alapjogsérelem miatt és egy, a Bv. tv. kártalanítási normája körében nem részletezett másik személyiségi jog, az egészséghez fűződő jog sérelmét „összekapcsolva” terjesztett elő egy jogkövetkezmény, a sérelemdíj iránti igényt. Az ítéletábrta, amikor az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt előterjesztett kereset tekintetében nem szüntette meg a pert, és lehetővé tette, hogy egy keresetben érvényesíthesse a felperes két személyiségi jogsértésre hivatkozással az igényét, véleményem szerint kétségtelenül „nem rontotta le a jogvédelem minőségét”. Ezzel ugyanis nem írta elő, hogy két külön eljárásban, egy bv. bíró előtti nemperes és egy polgári bíróság előtti peres eljárásban kell párhuzamosan jogvédelemért folyamodni az ugyanazon fogva tartásból eredő sérelmek miatt.

Ugyanakkor ki kell emelnem, hogy csupán a jogvédelem „minőségi szintje” szempontjából tartom üdvözlendőnek ezt az álláspontot, dogmatikai nézőpontból vizsgálva ugyanis a BDT2018. 3850. számú eseti döntésben közzétett jogi állásponttal kell egyetértennem. A Debreceni Ítéletábrta álláspontja ugyanis azt is közvetíti, hogy azért lehetséges a polgári perindítás, mert a kártérítés általános feltételei fennállnak. A Ptk. generálklauzulaként egyértelműen kimondja, hogy a törvény tiltja a jogellenes károkozást [6:518. §]. A régi Ptk. 339. § (1) bekezdésének joggyakorlatában sokszor problémaként merült fel, hogy mely károkozás minősül jogellenesnek, a jogellenességet kell-e bizonyítani. Ezt a kérdést az új Ptk. 6:520. §-a megoldotta, kimondva, hogy főszabályként minden károkozás jogellenes. Erre figyelemmel a 6:518. § és a 6:520. § tartalmilag igen szoros kapcsolatban állnak egymással, a két rendelkezést együtt kell olvasni és értelmezni. A jogellenesség tehát magából a kár okozásából következik, nem pedig egy konkrét jogszabályba ütköző magatartást jelent. Mivel minden károkozás jogellenes, ezért a jogellenességet nem kell bizonyítani, maga a károkozás ténye megalapozza a jogellenességet, hacsak az adott károkozás nem tartozik a 6:520. §-ban megjelölt főszabály alóli kivételi kör valamelyikébe. E főszabály mellett az ún. jogági jogellenesség függetlensége is érvényesül annak kimondásával, hogy a károkozás akkor nem jogellenes, ha a károkozó a kárt jogszabály által megengedett magatartással okozta, feltéve, hogy a magatartás más személy jogilag védett érdekét nem sérti, illetőleg jogellenességet kizáró körülmény az, ha a jogszabály a károkozót kártalanításra kötelezi (közigazgatási engedély alapján végzett tevékenységgel okozott kár, gazdasági tevékenység, verseny körében elszennvedett kár, károsodás a tulajdonjog gyakorlása során stb.).

Az új Ptk. rendelkezése tartalmilag teljesen megegyezik a régi Ptk. 339. § (1) bekezdésének szabályozásával. A szerződésen kívül okozott károkért való felelősség így továbbra is a károkozó felróhatóságán alapul. A kártérítés általános feltételeinek

vizsgálata körében eljutunk addig, hogy a károkozónak azt kell bizonyítania, hogy magatartása nem volt felróható. A joggyakorlat alapján a bv. intézetek azon magatartása, hogy nem biztosítják a jogszabályban előírt életteret, felróható, ezért ezen feltétel teljesül ahhoz, hogy kártérítésről beszélhessünk. A polgári jogi kártérítési felelősség négy alapvető feltételéből az utolsó kettőnek – vagyis, hogy okozati összefüggésben kár következzen be – a vizsgálata nyilvánvalóan abba az irányba mutat, hogy kártérítés járhat.

Vissza kell azonban térnünk a jogellenességhez. A joggyakorlat korábbi bizonytalanságaira figyelemmel az új Ptk. egyértelműen kimondja tehát egyfelől a károkozás általános tilalmát, másfelől azt, hogy (törvényi kivételekkel) minden károkozás jogellenes. A fentiekben kifejtettek szerint a jogellenesség magából a kár okozásából következik, ezért maga a károkozás ténye megalapozza a jogellenességet – így a jogellenesség külön bizonyítása szükségtelen –, hacsak az adott károkozás nem tartozik a jelen szakaszban megjelölt négy kivételi kör valamelyikébe. Mivel főszabály szerint minden károkozás jogellenes, ezért, ha a károsult bizonyítja, hogy a károkozó magatartásával okozati összefüggésben következett be a kára, úgy a károkozás jogellenessége a törvény által vélelmezett, és a károkozás jogellenességének hiányát – amikor a felsorolt kivételes esetekben a károkozás nem minősül jogellenesnek – az arra hivatkozó károkozónak kell bizonyítania. A jogellenesség hiányát pedig a 6:520. § rögzíti.

A gyakorlat számára a legnagyobb problémát az ún. jogági jogellenesség kérdésköre jelenti. Ez a fogalom azt az esetkört fedi le, amikor egy jogszabálynak megfelelő – tehát jogszerű – magatartás másnak kárt okoz. Tipikus példája ennek, amikor a bv. intézeteket objektív befogadási kötelezettség terheli, és ennek csak úgy tudnak eleget tenni, hogy közben sérelmet (kárt) okoznak. Az új Ptk. a gyakorlatban felmerült problémák rendezése céljából egyértelművé tette, hogy önmagában az a tény, hogy a károkozó a kárt jogszabály által megengedett magatartással okozta, nem teszi jogszerűvé a károkozást: ehhez az is szükséges, hogy a magatartás más személy jogilag védett érdekét ne sértse, vagy pedig jogszabály a károkozót kártalanításra kötelezze. Márpedig azzal, hogy a jogalkotó a Bv. tv.-be iktatta a kártalanítás jogintézményét, már van olyan kifejezett jogszabályi rendelkezés, amely előírja a károkozó (az állam nevében eljáró bv. intézet) részére a kártalanítást, ezzel pedig a károkozás jogellenességét zárta ki, ami egyúttal magával hozza azt is, hogy a kártérítés konjunktív feltételei nem állnak fenn.

Összességében tehát dogmatikai szempontból helytelennek tartom azt az álláspontot, amely szerint az alapvető jogait sértő elhelyezési körülményeikre hivatkozással, a Bv. tv.-ben nevesített sérelmekkel összefüggésben polgári per(es eljárás) indítható, sérelemdíjat követelve, hiszen fentiek alapján jogi akadálya van (nem vagyoni) kártérítés, vagyis az új Ptk. szerint sérelemdíj iránti kereset előterjesztésének. Mindezek annak ellenére is helytállóak véleményem szerint, hogy van olyan álláspont is, amely szerint pusztán névleg beszélhetünk kártalanításról, hiszen azt jelen esetben tartalmilag kártérítésnek kell tekinteni.³⁴

³⁴ Lásd pl.: Győri Ítéletábrla Pf.1.20.124/2017/3/I. „A fentiekben elvi szinten nem, csak annyiban eredményezett változást a 2016. évi CX. törvénnyel a Bv. tv-be iktatott, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények

A kártérítésként való értelmezés ugyanakkor felveti azt a problémát is, hogy a Ptk. 2:51. § (2) bekezdése szerinti utalószabályból levezethetően a sérelemdíjra kötelezés feltételeinek vizsgálata körében az irányadó felelősségi forma a közigazgatási jogkörben okozott károkért fennálló felelősség kell hogy legyen. Ennek kapcsán feltételként jelentkezik a kirívó súlyú, jogellenes személyiségi jogsértés és a felróhatóság, valamint a közhatalom gyakorlása és a jogorvoslati lehetőségek kimerítése vagy hiánya. A jogorvoslati lehetőségekkel összefüggésben pedig felmerülhet a kérdés, hogy a Bv. tv. szerinti nemperes eljárás megindítása ilyen lehetőségnek tekintendő-e.

Hasonlóan a fentiekhez, a bírósági eljárás észszerűtlen ideig tartó elhúzódása miatti sérelmek esetén is felmerülhet konkurálás az igényérvényesítési fórumrendszerek között. Ez akkor jelenik meg például, amikor az eljárás elhúzódását elszenvedő fél az eljárási alapjogsértésen túl azt állítja, hogy a bírósági eljárási szabálysértése(i) a per jelentős tartamú olyan elhúzódásához vezettek, amellyel okozati összefüggésben romlott az egészségi állapota – vagyis az egészséghöz fűződő személyiségi joga sérült –, és emiatt polgári peres eljárásban kívánná érvényesíteni az igényeit önmagában az elhúzódás miatti alapjogsérelem és a személyiségi jogsértés okán. Másképp fogalmazva: meg kell-e követelni, hogy önmagában az eljárási alapjogsértésre hivatkozással a Pevtv. szerinti nemperes eljárás mellett külön (akár párhuzamosan) kelljen a személyiségi jogsértés miatt peres eljárást indítani, vagy megengedhető az összekapcsolás egy perben?

A személyiségi jogok védelmének alapja a Kúria Pfv.III.21.005/2019/6. számú ítéletében foglalt értelmezés lehet, amely szerint *„könnyen belátható, hogy az észszerűnél jelentősen hosszabb ideig tartó büntető eljárás jelenthet a terhelt számára olyan fokozott pszichés megterhelést, amely már egészségromlást eredményez, és amivel sérül a Ptk. 76. §-ában nevesített egészséghöz való joga. (...) A felperes nem vagyoni kártérítésre jogosult mindazokért az egészségkárosodásban megmutatózó immateriális sérelmekért, amelyek az eljárás bíróság hibájából történt indokolatlan és jelentős elhúzódása miatt következtek be.”*

Amennyiben ugyanazon jogsértésből (eljárás észszerűtlen ideig tartó elhúzódása) fakadóan két külön eljárásban kellene jogvédelemért fordulni a bírósághoz – ráadásul külön egy peres és egy nemperes eljárásban –, abban az a veszély is rejlik, hogy nagyon nehezen lenne magyarázható, ha az egyik eljárásban megállapítják az eljárás észszerű időt meghaladó voltát, míg esetleg erre a másik eljárásban nem kerülne sor, holott ugyanarról az alapeljárásról van szó. Ha a nemperes eljárásban megállapítják, hogy az alapeljárás észszerű időn túli tartamú volt, és a nemperes eljárás megelőzi a személyiségi jogsértés miatti peres eljárást, akkor vajon a perbíró megállapíthatja-e, hogy az alapeljárás tartama nem volt észszerű időn túli (különösen mondjuk abban az esetben, ha a nemperes eljárásban született jogerős határozatot a fél becsatolja a perben)?

Ebből a megközelítésből szerencsésebb lenne, ha az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog külön nevesített személyiségi jogként kerülne elismerésre, ugyanis

miatti kártalanítás intézménye, hogy – törvényi feltételek fennállta esetén – kimondta az állam 'kártalanítási' (tartalma szerint kártérítési) kötelezettségét." Lásd még ugyanígy: NAGY: i. m., 61.

akkor egy eljárásban lehetne elbírálni a jogsértésből fakadó összes sérelem miatti igényt (pl. észszerű időn belüli eljáráshoz való jog és egészséghez fakadó személyiségi jogok sérelme miatti sérelemdíjkövetelés). Itt ugyanakkor ki kell hangsúlyozni, hogy a jogalkotó nyilván a bírói gyakorlatot látva nem döntött ezen megoldás mellett, az ugyanis következetesen eljárási alapjogsértésként kezeli az észszerű időn belüli követelményének megsértését. A bírói gyakorlat a személyiségi jogok körét nem tágította ki azzal, hogy a követelmény megsértését – a személyiség megnyilvánulásával összefüggésbe hozva – az emberi szubjektumból fakadó méltóság sérelme körébe vonja.³⁵

A hazai joggyakorlat tehát az észszerű időn belüli eljáráshoz való jogot eljárási alapjognak tekinti, amelynek megsértése csak bizonyos többletkövetelmények teljesülése esetén eredményezheti egyúttal valamely személyiségi jog sérelmét is – ez azonban szembenáll az EJEB gyakorlatával, amely szerint önmagában az ilyen jogsérelem nem vagyoni kárt szül, melyből értelemszerűen következik a nem vagyoni kártérítés lehetősége.

Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekhez kapcsolódó fellépéssel összefüggésben általam említett „jogvédelem minőségi szintje” szerint célszerű megoldásnak mutatkozna az, hogy ne kelljen a pert abban a részben megszüntetni, hogy az eljárási alapjogsértés miatt a Pevtv. szerinti nemperes eljárást kell megindítani. Hangsúlyozom, hogy csak a minőségi szint miatt nem tartanám szerencsésnek ezt, meg kell azonban jegyezni azt is, hogy álláspontom szerint a jelenlegi jogszabályi környezetben erre a megoldásra lenne „kényszerítve” egy ilyen keresettel szembeálló polgári bíró. Az, hogy egy ilyen kereseti kérelemmel összefüggésben véleményem szerint a pert meg kellene szüntetni az alapjogsértésre hivatkozó kérelem kapcsán, abból fakad, hogy az eljárás észszerűtlen ideig tartó volta a jelenlegi bírói gyakorlat szerint nem valósít meg személyiségi jogsértést. Ebből kifolyólag pedig nem lehet teljesíteni azt a kereseti kérelmet, hogy az eljárási alapjogsértés miatt az alperest sérelemdíj megfizetésére kötelezzék, az ugyanis egyértelműen nem kapcsolódhat máshoz, csak személyiségi jog megsértéséhez. Tehát a jogkövetkezményi oldal vizsgálatából kiindulva kell úgy dönteni, hogy a felperest a Pevtv. szerinti vagyoni elégtétel érvényesítésére kell felhívni.

Ugyanakkor ismételten felhívom a figyelmet arra a veszélyre, hogy ha a két eljárásban például eltérően értékelik azt, hogy a kérelmező (Pevtv. szerinti nemperes

³⁵ Pedig ezt a BDT2018. 3880. alapján megtehetette volna. E szerint ugyanis „*az emberi méltósághoz fűződő jog a személyiségi jogok anyajogának tekinthető, a Ptk. által nevesített egyes személyiségi jogok abból vezethetők le, de önmagában az emberi méltósághoz fűződő jog megsértése is személyiségi jogsértésnek minősül*”. Lásd ugyanígy: „*Az emberi méltósághoz való jog önmagában is alkalmazható és értelmezhető, mint 'általános személyiségi jog'*.” (LANDI Balázs: A személyiségsértés szankciórendszerének sajátosságai a polgári jog rendszerében – történeti visszatekintéssel. *Jogtudományi Közlöny*, 2014/2, 93.) Ha pedig a tisztességes eljárásról mint jogról beszélünk, akkor egy másodlagos jogra gondolunk, tehát egy olyan jogra, amely egy másik – jellemzően elsődleges – jogból vezethető le. Ez esetben elsődleges jognak az emberi élethez és méltósághoz való jog tekinthető, hiszen ahhoz, hogy az ember méltóságteljesen élhesse életét, elengedhetetlen az, hogy az esetlegesen ellene indult eljárás tisztességes körülmények között folyjék. (VISEGRÁDY Antal–VÖRÖS Eszter: A tisztességes eljárás és a bírói etika. *Jura*, 2019/2, 194.) Ebből az értelmezésből pedig az következhet, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog megsértése személyiségi jogsértésnek is minősülhet.

eljárásban igényérvényesítő, polgári perben felperes) hozzájárult-e az alapper elhúzódsához, illetve a fél magatartása vagy mulasztása miatt bekövetkezett elhúzódság és a bírósági feladat teljesítésének elmulasztásából eredő elhúzódság tartama egymástól elkülöníthető-e (vagyis az egyik eljárásban megállapítják, hogy a kérelmező hozzájárult az elhúzódsághoz, és ezen magatartása miatti pertartam elkülöníthető a bíróság mulasztása miatti késedelemtől, a másik eljárásban pedig ezt nem állapítják meg), akkor az komoly aggályokat vethet fel a jogalkalmazás egysége felől. Hiszen két eljárásban ugyanazon ténykérdésről másképp foglalna állást két bíróság. A polgári peres eljárásban a kérdés a „károsulti közrehatás” kapcsán bír relevanciával.

Visszakanyarodva a bv. intézetek elhelyezési körülményeihez, a jogkövetkezményi oldalról megvizsgálva a kérdéskört felmerülhet bennünk a kétely, hogy az alapvető jogokat sértő elhelyezés kapcsán is, ha két jogkövetkezmény lehetséges (kártalanítás és sérelemdíj), akkor hogyan engedhető meg az egy eljárásban történő elbírálás és az ebből következő egy „szankció” alkalmazása? Ennek a megengedő álláspontnak az is lehet az oka, hogy a jogsértés alapja megegyező, azaz a személyiségi jogsértés. A Bv. tv. szerinti alapvető jogokat sértő elhelyezésből fakadó alapjogsérelem alapja is a személyiségben bekövetkező sérelem, és a bv. intézetben való elhelyezéshez (bár kimondottan nem a zárában, hanem magában az intézetben) „járulékosan” kapcsolódó egészséghez fűződő jog megsértése is a személyiség csorbulását okozza.

A Bv. tv. szabályainak értelmezése kapcsán a Debreceni Ítélőtábla szerint fennáll a választási lehetőség a sérelmet elszenvedett fél számára, hogy kártalanítási vagy sérelemdíj iránti igényel lép fel. Amennyiben az utóbbival él, úgy azt már összekapcsolhatja más, szintén személyiségi jog sérelmével azért, hogy egy eljárásban forduljon jogvédelemért. Ilyen vagylagos választási lehetőség pedig az eljárás elhúzódsága miatt nem merül fel, hiszen az ebből fakadó sérelem alapja nem egyezik meg egy esetleg járulékosan kapcsolódó egészséghez fűződő jogával, mivel utóbbi személyiségi jog, előbbi pedig eljárási alapjog. Másfelől pedig ebből következően az alkalmazandó jogkövetkezmény sem azonos: a személyiségi joghoz sérelemdíj kapcsolható, az eljárási alapjogsértéshez pedig jelen esetben speciálisan vagyoni elégtétel.

3. Következtetések

A fentiek alapján megállapítható, hogy a Bv. tv. szerinti kártalanítás és a személyiségi jogsértésre alapított polgári peres eljárás mint két különböző igényérvényesítési eszközrendszer élesen elhatárolható egymástól, ugyanakkor ezen különállás mellett is felmerülhet az, hogy egymással konkurálnak. A kérelmezők alapvető jogait sértő elhelyezési körülmények által előidézett alapjogséreleink érvényesítésekor nincsenek könnyű helyzetben, előfordulhat ugyanis (például abban az esetben, ha a túlzásúfoltság hiánya ellenére az egyéb elhelyezési körülmények okozta alapjogsérelem okán kívánják jogukat érvényesíteni), hogy mindkét eljárást meg kell indítaniuk annak ellenére, hogy nyilvánvalóan nem ez volt a jogalkotó célja. Ez a párhuzamos-

ság véleményem szerint a bírói gyakorlatban is le fog csapódni, mert el kell dönteni, hogy ilyen jogsérelmek esetén melyik eszközrendszer igénybevitelét támogatják.³⁶

A Pevtv.-hez kapcsolódóan felvetődhet az a kérdés, hogy a teljesen új jogintézményt magában foglaló szabályozás helyett nem volna-e szerencsésebb, ha az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog külön nevesített személyiségi jogként kerülne elismerésre, ugyanis így egy eljárásban lehetne elbírálni a jogsértésből fakadó összes sérelem miatti igényt (pl. észszerű időn belüli eljáráshoz való jog és egészséghez fűződő személyiségi jogok sérelme miatti sérelemdíj-követelés). Ugyanakkor a jogalkotó nyilván a bírói gyakorlatot látva nem döntött ezen megoldás mellett, az ugyanis következetesen eljárási alapjogsértésként kezeli az észszerű időn belülség követelményének megsértését, így a személyiségi jogok körét nem tágította ki azaz, hogy a követelmény megsértését – a személyiség megnyilvánulásával összefüggésbe hozva – az emberi szubjektumból fakadó méltóság sérelme körébe vonja.

A polgári peres eljárások elhúzódásával kapcsolatos sérelemdíj-igényekre vonatkozó eddigi hazai gyakorlat az észszerű időn belüli eljáráshoz való joggal összefüggésben a dogmatika és jogelmélet azon szegmensét ragadta meg inkább az érvelés alátámasztásához, amely kevésbé támogatta az igényérvényesítést. Tehát egyfajta elzárkózó magatartásból fakad az a felfogás, hogy a polgári jog által kínált lehetőségek nem teszik lehetővé az igényérvényesítést, és a megengedőbb értelmezést lehetővé tevő általános generálklauzulákat nem veszik igénybe annak érdekében, hogy érvényre juttathassák az alapjogi igényeket. Így az észszerű időn belüli eljáráshoz való alkotmányos alapjog jogosultságként nem jelent meg átható erővel a szakjogági bíráskodásban, az alapjogi szabályt nem alkalmazták közvetlenül – bár a szakjogági judikatúra védelmében fel kell hozni, hogy nem veheti át az alapjogi bíráskodás szerepét, mert arra az Alkotmánybíróság hivatott. Ha ezt megtenné, azzal teljesen elmosná a polgári jogi és az alkotmányjogi ítélezés határait, és tovább rontaná az igényérvényesítés lehetőségeit. A Legfelsőbb Bíróság egyik eseti döntésével³⁷ utalásszerűen ugyan elismerte az Alkotmányba foglalt alapjogok közvetlen bíróság előtti érvényesíthetőségét, azonban a bírósági gyakorlat mellett a közvetlen alkalmazhatóság koncepcióját a jogirodalom sem fogadta el. Ennek oka az a veszély is lehetett, hogy az alapjogok közvetlen alkalmazása más kiemelkedő fontosságú alkotmányos elvárás sérelméhez vezethet. Egyfelől, az alapjogok „privatizálásával” a polgári jog értékrendje, jogvédelmi szankciórendszere az alkotmányos elvek árnyékába kerülhet, ami komolyan megingathatja a joggyakorlatot és sérti a jogbiztonságot. Másfelől, az alapjogi szempontok magánjogi döntésbe vonása a hatalommegosztás elvébe is ütközik, hiszen „a norma megalkotójának a feladata, hogy általánosságban mérlegelje az élethelyzeteket és az egymással szemben álló alapjogi értékeket”, az alapjogi mérlegelés átengedésével azonban a rendesbíróságok a jogalkotó szerepébe kerülnének.³⁸

³⁶ BODA Zoltán: Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárás és a személyiségi jogsértés miatt indult polgári per konkurálása. *Acta Universitatis Szegediensis: forum: publicationes doctorandorum juridicorum*, 2021, 22.

³⁷ BH1998. 222.

³⁸ VÉKÁS Lajos–VINCZE Attila: A Legfelsőbb Bíróság döntése az alapvető jogok polgári jogviszonyokban való alkalmazásáról. *Jogesetek Magyarázata*, 2011/4, 13–14. Lásd még: VINCZE Attila: Az Alkotmány rendelkezéseinek érvényre juttatása a polgári jogviszonyokban? *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2004/3, 3–13.

A jogorvoslat szó szerinti értelemben vett „hatékonyságának” növeléséhez álláspontom szerint az Alkotmánybíróság hatáskörének szélesítése is vezethet, annak érdekében, hogy az alapjogok sérelmével kapcsolatos igények érvényesítésének fóruma egyértelműen az alapjogi ítélkezésre hivatott testület lehessen. Hozzáteszem, hogy ez a megoldási javaslat a jelenlegi jogszabályi környezetben³⁹ és joggyakorlatban lehet kívánatos. Ha ugyanis vagy a Ptk. vagy a jogalkalmazási gyakorlat személyiségi jogként értelmezné az észszerű időn belüli eljáráshoz való jogot, akkor erre már nem lenne szükség. Napjainkban tehát, bár az Alkotmánybíróság lenne hivatott az alkotmányos jogok legfőbb őrének szerepét betölteni, de érdemi hatáskör hiányában – ahogy ezt maga a testület is elismerte – ez mégis a rendes bíróságokra hárul, akiknek azonban a védelem érdekében igénybe vehető eszközrendszer hiányában nincs lehetőségük⁴⁰ ezt a feladatot teljesíteni. Az alapjogi jogvédelem elsődleges felelősei tehát a rendesbíróságok, az alkotmányjogi panasszal kezdeményezett alkotmánybíróági eljárások e funkciót csak kiegészítő jelleggel látják el. Mindez azzal jár, hogy ki kell lépniük a szakági normákra rakódott szokásos értelmezési gyakorlat komfortzónájából, ami újszerű jogértelmezési és érvelési szokások kialakítását követeli meg. Azonban az alapjoggyakorlást érintő kérdések eldöntésekor az alapjogok funkciójával ellentétes szakági jogszabályokat, elveket, fogalmakat nem lehet alkalmazni.⁴¹

Mindez azért problémás, mert az Alaptörvény azért intézményesítette a bírósági határozatok felülvizsgálatára irányuló „valódi” alkotmányjogi panasz jogintézményét, hogy nyilvánvalóvá tegye, hogy a bírósági döntések jogszerűségének feltétele az alkotmány alkalmazása,⁴² az Alkotmánybíróság azonban láthatóan nem tud érvényt szerezni alapjogoknak egyedi ügyekben, ráadásul azt is kifejtette, hogy a jogági dogmatikák körébe tartozó álláspontok helyállóságának/érvényességének megítélésében és az egyes ügyekhez kapcsolódó szakjogi kérdésekben nem foglal állást.⁴³

³⁹ *Tahin Szabolcs* arra hívja fel a figyelmet, hogy a rendesbíróság ítélkező tevékenysége az alapjog-konform jogértelmezés során nemcsak az Alkotmánybíróság, hanem a jogalkotó alkotmányos szerepével is konkurrálhat. Egy-egy konkrét ügy eldöntése során a bíróságnak is hasonló alapjogi értékmérlegelést kell végeznie, mint a jogalkotónak. *TAHIN Szabolcs: Az alapvető jogok dogmatikai értelmezési gyakorlata a bírósági döntésekben.* Mailáth György Tudományos Pályázat, Díjazott dolgozatok, 2020, 18. https://birosag.hu/sites/default/files/2021-10/mailath_2020_nyertes_dolgozatok.pdf (2021. november 15.).

⁴⁰ Például a Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.669/2018/4. számú határozata szerint „*az alkotmányos alapjogok és a polgári jogok kapcsolatát tekintve kétségtelen, hogy bizonyos alapjogok a személyhez fűződő jogok részévé is váltak (például élethez, testi épséghez, egészséghez fűződő jogok), de az érvényesítésüket szolgáló jogi eszközök eltérőek. A felperes által hivatkozott Emberi Jogok Európai Egyezménye, illetve az Alaptörvényben foglaltak, mint alkotmányos cél, nem a személyiségvédelem eszközei.*”

⁴¹ *TAHIN: i. m.*, 8.

⁴² *SOMODY Bernadette–SZABÓ Máté Dániel–VISSY Beatrix: Az alapjogi bíráskodás kézikönyve.* HVG-ORAC, Budapest, 2013, 31.

⁴³ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [38]–[42], [51]. Több AB határozat is kimondta, hogy az Alkotmánybíróság a bíróságok önálló értelmezési tartományába nem kíván beavatkozni, nem tekinti feladatának, hogy a rendes bíróságok „szuperbírógá válgják, akkor sem, ha a jogértelmezés *contra legem* jogértelmezés – csak akkor, ha az egyúttal *contra constitutionem*, azaz alaptörvény-ellenes jogértelmezéssé válik. 3280/2017. (XI. 2.) AB határozat, Indokolás [38]; 23/2018. (XII. 28.) AB határozat, Indokolás [28].